

Причини: відсутність умов для формування звички займатися руховою активністю та фізичними вправами (заняття мають проводитися не два-три рази на тиждень, а щоденно, ніякі теоретичні заняття не замінять практичних занять фізичними вправами); порушено сприятливі психофізіологічні умови для формування звички, навичок і умінь здорового способу життя, які припадають на віковий період до 15 років (до статевого дозрівання); відсутність диференційованого і гендерного підходу до здорового способу життя; застарілість будівельних норм і правил щодо пропускнуої здатності спортивних залів, роздягалень, душових і туалетів у загальноосвітніх навчальних закладах, що стримує розвиток потреб у здоровому способі життя.

Завдання: розширити фізкультурно-оздоровчу і спортивно-масову роботу в навчальний і позанавчальний час; розробити експериментальні та удосконалити існуючі навчальні програми з фізичної культури та здорового способу життя у початковій, середній і вищій школі; розробити типові положення про школи здоров'я.

Механізми вирішення проблем: увести до штатного розкладу посаду вчителя-інструктора з спортивно-оздоровчої роботи, медичного працівника; збільшити руховий режим учнів до 12 годин на тиждень за рахунок уроків фізичної культури, фізкультурно-оздоровчої роботи в навчальний, позакласний і позашкільний час; реалізувати організаційні та навчальні форми занять (створити спортивні класи, спортивні секції, фізкультурні гуртки; організувати заняття фізичними вправами, іграми у групах подовженого дня, заняття фізичними вправами в режимі навчального дня, самостійні заняття фізичними вправами та загартування); організувати спортивні клуби школярів, клуби здорового способу життя; розробити державну програму формування здорового способу життя дітей та учнівської молоді.

Прогноз: подальше залучення дітей та молоді до здорового способу життя в Україні у навчальний, позакласний і позанавчальний час буде гальмуватися через недостатнє фінансування, слабку матеріально-технічну базу і недостатнє забезпечення навчальних і позашкільних навчальних закладів усіх рівнів освіти молодими фахівцями.

І. В. Мудрік

ФОРМУВАННЯ ЦІННІСНОГО СТАВЛЕННЯ ДІТЕЙ ТА МОЛОДІ ДО ВЛАСНОГО ФІЗИЧНОГО РОЗВИТКУ

У психолого-педагогічній літературі проблема ціннісних орієнтацій розроблялась у працях Б. Ананьєва, І. Бєха, Н. Бодальова, Л. Божович, Б. Братусь, Л. Виготського, О. Киричука, Г. Костюка, О. Кононко, А. Леонтьєва, А. Ковальова, В. Крутецького, І. Кона, В. М'ясищева, С. Рубінштейна, О. Сухомлинської, Д. Узнадзе, Л. Фрідмана та ін. На думку авторів, процес становлення ціннісних орієнтацій безперервний і пов'язаний з розвитком потребнісно-мотиваційної сфери особистості. Цінності орієнтації виступають важливішим чинником, що регулює, детермінує мотивацію особистості. Головний зміст ціннісних орієнтацій – політичні, світоглядні, моральні переконання людини, глибинні й постійні прихильності, моральні принципи

поведінки. Ціннісні орієнтації є об'єктом виховання, цілеспрямованого впливу. Цінності орієнтації діють як на рівні свідомості, так і на підсвідомому рівні, визначають спрямованість зусиль волі, уваги, інтелекту.

У соціології вивчають поширеність ціннісної орієнтації й силу її мотиваційного впливу на суспільну свідомість. У зв'язку з цим виділяють ціннісні орієнтації відносно праці, родини, освіти, суспільної діяльності тощо. С. Гончаренко (1997) дає таке визначення: “Ціннісні орієнтації – вибіркова, відносно стійка система спрямованості інтересів і потреб особливості, зорієнтована на повний аспект соціальних цінностей. Ціннісні орієнтації формуються в процесі соціального розвитку індивіда, його участі в трудовому житті. Виховання людини можна розглядати як керування становленням або зміною її ціннісної орієнтації”.

Нинішні ціннісні пріоритети пов'язані з гуманістичною сферою і визначаються вищими моральними цінностями. У вихованні фундаментальних цінностей, згідно з рекомендаціями І. Беха, доцільна така послідовність: “первісна стихійна практика гуманістичної етики... оптимальним механізмом моральної вихованості особисті слід вважати виховання людяності людяністю як співучасть людей у саморозвитку один одного”; “усвідомлення практики гуманістичної етики до рівня створення людиною гуманістичної картини світу з відповідними етичними висновками з неї. Тут розвивальною стратегією має стати розвиток у особистості стійкого свідомого переконання в необхідності взаємної безкорисливості, довіри, допомоги, людяності”; “свідоме втілення гуманістичного світогляду у власному способі життя, в міжособистісному спілкуванні, у взаємодії особистості з усім навколишнім середовищем. Реальний шлях втілення людяності в образі життя особистості – не стільки її формування, скільки саморозвиток. Справжнє виховання полягає у тому, щоб сприяти морально-духовному саморозвиткові особистості”. І. Бех вважає: “Теорія і методика фізичного виховання й розвитку підростаючої особистості має бути переосмислена насамперед на філософсько-методологічному рівні. При цьому системоутворюючою одиницею для рефлексивного гуманітарного (а не природничо-наукового) аналізу цього рівня виступає категорія “цінність здоров'я”.

Дослідження М. Жаворонкової (1972) мотивів ставлення до занять фізичними вправами свідчать, що учні 5–7 класів мотивом позитивного ставлення є задоволення від рухової активності, учні 8–10 класів одержують задоволення більше від намагання щодо гармонічного фізичного розвитку й зміцнення здоров'я. Починаючи з підліткового та до юнацького віку спостерігається тенденція поступового зниження інтересу до занять фізичними вправами, особливо серед дівчат старшого віку. Так, наприклад, якщо у п'ятих класах більшість учнів (56%) вважають урок з фізичного виховання улюбленим уроком, то у десятому класі таких учнів стає значно менше (26%).

На основі потреб та інтересів особистості надбудовуються, формуються її уявлення про цінності. Кожна людина – свідомо чи несвідомо – формує свою, індивідуальну ієрархію цінностей. Залежно від умов, місця й часу, конкретної життєвої ситуації особиста ієрархія цінностей може змінюватися, іноді

кардинально на протилежну. Визначення ціннісного ставлення особистості до свого фізичного стану та розвитку, фізичного вдосконалення характеризує її погляди, ідеали та принципи. В узагальненому визначенні ціннісне ставлення – це прояв уяви, вибіркового прояв зусиль волі, уваги, інтелекту, мотивації, потреби, моральності, свідомості людини, спрямованих на оцінювання сутності властивостей матеріальних об'єктів і духовних явищ у свідомості особистості, характеризуючи їх значення для людини.

Сформованість ціннісного ставлення особистості до фізичного стану і розвитку, фізичного вдосконалення, олімпійських ідеалів доцільно визначати рівнями цієї сформованості (низький, середній, високий) та частотою їх прояву (епізодично, часто, завжди). Людина вибудовує для себе ієрархію цінностей, розташовує на різних щаблях своєї ціннісної ієрархії різних людей, часто беручи за критерій їхню роль у реалізації своїх, особистих інтересів або інтересів сім'ї, колективу, соціальної групи, держави, суспільства, людства. Цінності є фундаментом формування ціннісних орієнтацій особистості – складових її структури. На основі ставлення до різних цінностей можна побудувати ієрархію ціннісних ставлень до здоров'я. Так, у дітей старшого дошкільного віку і школярів молодших класів формується дбайливе ставлення до власного здоров'я (Т. Андрющенко, 2007; О. Потужній, 2007). У підлітків воно перетворюється у позитивне ставлення до фізичної культури (Є. Столітенко, 2002). У старшокласників і студентів позитивне ставлення перетворюється на ціннісне ставлення (С. Путров, 2008; О. Соколенко, 2009) і далі у відповідальне ставлення до фізичного самовдосконалення та власного здоров'я (В. Тернопільська, 2003, А. Ільченко, 2010).

В. М. Оржеховська, М. Д. Зубалій, Л. В. Канішевська, В. І. Мудрік
СТАН ВИРІШЕННЯ ПРОБЛЕМИ ЗІ ЗДОРОВОГО СПОСОБУ ЖИТТЯ
ДІТЕЙ ТА МОЛОДІ В СИСТЕМІ НАПН УКРАЇНИ

Конституція України визнає життя і здоров'я людини найвищими соціальними цінностями. У 1991 р. в Україні набула чинності Конвенція ООН про права дитини. Виконання її умов, а також положень Всесвітньої декларації про забезпечення виживання, захисту і розвитку дітей вимагає від української держави, всього суспільства цілеспрямованих дій щодо створення сприятливих умов для життя дітей та молоді. Це тим більш важливо, що стан фізичного, психічного, соціального та духовного здоров'я дітей і молоді є інтегральним показником суспільного розвитку, дієвим чинником впливу на економічний, культурний, оборонний потенціал країни.

В системі НАПН України розробці зазначеної проблеми приділено значну увагу. Впродовж 1998-2010 рр. у підрозділах НАПН України розроблено: Концепцію формування позитивної мотивації на здоровий спосіб життя у дітей та молоді, яка затверджена МОН України (№ 605 від 21 липня 2004 р.); Концепцію освіти “рівний-рівному” щодо здорового способу життя серед молоді України; Концепцію превентивного виховання дітей і молоді, яка затверджена Президією АПН України (протокол № 1-7/3-21 від 25. 02. 1998 р.).

На основі цих концепцій було видано навчально-методичні посібники для